



ראש השנה לאילן

"ארבעה ראשי שנים הם... באחד בשבט
ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית
הלל אומרים בחמשה עשר בו".

(משנה ראש השנה א,א)

כל אילנות העולם - ראש השנה שלהם
הוא ט"ו בשבט, שהכול הולך לפי טבעה
של ארץ ישראל, שהיא עיקר העולם.

ט"ו בשבט בהלכה

ערלה ונטע רבעי:

התורה אסרה עלינו לאכול פירות 'ערלה' - פירות של עץ שלא מלאו לו שלוש שנים לנטיעתו.

כשהעץ מגיע לשנה הרביעית, הוא נקרא 'נטע רבעי'.

פירות נטע רבעי מותרים באכילה לאחר חילולם.

קביעת השנה של הפירות (במניין שנות ערלה) היא ט"ו בשבט.

פירות שייחנטו מט"ו בשבט ואילך, לאחר שכבר עברו עליהם ארבע שנים מנטיעתם, יתחייבו בכל דיני תרומות ומעשרות.

תרומות ומעשרות:

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, לעניין תרומות ומעשרות (בכל שנה אנו מפרישים תרומה גדולה, מעשר ראשון ותרומת מעשר, מלבד זאת בשנים א,ב,ד,ה, לשמיטה אנו מפרישים מעשר שני, ובשנים ג,ו לשמיטה - מעשר עני). כשמפרישים תרומות ומעשרות, אין לערב את הפירות שהתחילו לצמוח בשנה שעברה עם אלו שצמחו השנה. לכן יש לדעת מתי מתחילה השנה החדשה, כדי לעשר בנפרד את פרות כל שנה ושנה. התאריך הקובע מאיזו שנה הפרי, הוא ט"ו בשבט. פירות שחנטו (שהתחילו לצמוח) עד ט"ו בשבט, שייכים לשנת המעשר הקודמת. פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט, שייכים לשנת המעשר הבאה.

*את סדר הפרשת תרומות ומעשרות ודיניה, אפשר ללמוד בתקליטור
הבוצאת מכון התורה והארץ (www.toraland.org.il)

מנהגי היום

1. יש הנוהגים לאכול בט"ו בשבט משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל.
2. יש הנוהגים לאכול בט"ו בשבט אתרוג, ובמיוחד אתרוג מארבעת המינים, שברכו עליו בסוכות.
3. יש הנוהגים לאכול מפירות ארץ ישראל, וללמוד בזמן האכילה את ההלכות השייכות למצוות התלויות בארץ; וכשאינן במצא מפירות ארץ ישראל, נוהגים לאכול מפירות חוץ לארץ.
4. יש להקפיד כל השנה וקל וחומר בט"ו בשבט, שהפירות הנאכלים הם בלי חשש ערלה, מעושרים כדיון, ואין בהם תולעים.

הגאון האדר"ת זצ"ל היה עוסק בט"ו בשבט בהלכות מעשרות
בספרו "נפש דוד" (אות טו) מתאר הגאון האדר"ת זצ"ל את סדר יומו בט"ו בשבט, ראש השנה לאילן:

"ביום חמשה עשר בשבט למדתי הלכות מעשר בספר הרמב"ם ובגמרא ראש השנה (יד ע"ב) והלאה, וחזרתי לחדש דבר מה כפי ערכי, והא חשוב כקיום המצווה במעשר אילן, והתפללתי לד' שיזכני באותה המצווה בפועל ממש מן התורה. ומאז נראה לי, שמה שהראשונים קבעו יום זה ליום טוב, שלא לומר בו תחנון, הוא להזכירנו מצות הפרשת מעשר אילנות, וכדברי חז"ל (ספרי דברים, אות מג) על הפסוק (ירמיהו לא, כ): "הַצִּיבִי לָךְ צִיָּגִים... שְׁתִּי לִבָּךְ לְמִסְכָּה דָּרֶךְ הַלֶּכֶת", וכפירוש רש"י על פסוק: "וְשָׁמַתָּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים" (דברים יא, יח), וכמו שכתבתי בחיבורי 'זכר למקדש' בס"ד".



חִיטָה

נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לַחֲטָה
”בְּטִגְנָה עֲרֻמַּת חֲטִים”. הַסְּבִירוֹ חֲזִ”ל:
”וְהִלָּא עֲרֻמוֹת שֶׁל אֲצִטְרִבְלִין
וְשֶׁל פִּלְפִּלִין יָפוֹת מֶהֱן,
וְלָמָּה נִמְשְׁלוּ לַחֲטִין. אֵלֶּא יָכוֹל אָדָם לַחֲיוֹת
בְּלֹא פִלְפִּלִין וּבְלֹא אֲצִטְרִבְלִין,
וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲוֹלָם לַחֲיוֹת בְּלֹא חֲטִים.
וְכֵשֶׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲוֹלָם בְּלֹא חֲטִין,
כֵּן אִי אֶפְשָׁר לַעֲוֹלָם בְּלֹא יִשְׂרָאֵל”
(מדרש תהילים ב')

לוקחים עוגה או עוגייה שעשויה מקמח חיטה ומברכים לפני האכילה:
”בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
בוֹרֵא מִיַּי מַזְנוֹנוֹת”

סדר ט"ו בשבט

מניחים על שולחן הסדר פירות משבעת המינים, פירות העונה ומיני מזונות. יש שנוהגים להניח גם פרי חדש ולברך עליו "שהחיינו".

סדר אכילת הפירות

1. מקדימים לאכול כל דבר שברכתו 'המוציא'; לאחר מכן אוכלים דבר שברכתו 'מזונות', ולאחר מכן מברכים על היין.
2. נוהגים ששבעת המינים קודמים לכל פירות העץ האחרים, מלבד הנוהגים כדעת הרמב"ם, שמקדימים את הפירות שחביבים עליו כעת.
3. כל הקודם בפסוק "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש (תמרים)" קודם לברכה, אך כל הקרוב למילה "ארץ" בפסוק - חשיבותו גדולה יותר. על כן הזית והתמר קודמים לגפן לתאנה ולרימון, מכיוון שהזית והתמר נכתבו מיד לאחר המילה "ארץ" השנייה, ואילו הגפן, התאנה והרימון נכתבו בריחוק שתי מילים מהמילה "ארץ" הראשונה. והגפן קודמת לתאנה, התאנה לרימון והזית לתמר.
4. חיטה ושעורה העשויים לתבשיל או לפת קודמים לזית ולתמר, אבל חיטה או שעורה יבשים או שנעשה מהם משקה (שברכתם 'אדמה' או 'שהכל') - פירות המינים האחרים קודמים להם.
5. פירות העץ קודמים לפירות האדמה, ויש אומרים שאם פרי האדמה חביב עליו מאוד, יש לברך עליו קודם לפרי העץ.

”אֶרֶץ חֲטָה וּשְׁעָרָה וְגֶפֶן
וְתֵאנָה וְרִמּוֹן,
אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן
וְדִבְכֹשׁ” (דברים ח, ח).

שעורה

הַרְוֹאָה שְׁעוּרִים בַּחֲלוּם
סְרוּ עוֹנוֹתָיו. שְׁנֹאֲמַר:
"וְסָר עוֹנֶךָ וְחָטְאתְךָ תִּכָּפֵר"
אָמַר רַבִּי זִירָא:
לֹא עָלִיתִי מִכָּכָל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
עַד שְׁרָאִיתִי שְׁעוּרִים בַּחֲלוּם"
(ברכות נז, ע"א)

זית

למה נמשלו ישראל לזית?
מה זית אין עליו נושרים,
לא בימות החמה ולא בימות הגשמים -
אף ישראל,
אין להם בטלה עולמית,
לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.
(ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רפט).

לוחמים זית, שנשתבחה בו ארץ ישראל, ומברכים לפני אכילתו
(יש לכוון בברכה גם על שאר פירות העץ):

"ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי העץ."

אוכלים מאפה שנאפה מקמח שעורה. יש שנוהגים
לשתות בירה שעשויה משעורה. ברכתה של הבירה:
"שהכל נהיה בדברו,"
ולכן יש לברך עליה לאחר אכילת הפירות.

סיפור

מפרי הארץ

פעם יצא הרב מרדכי אליהו צ"ל לסיור בחו"ל, ודבר על חשיבותה של ארץ-ישראל. במהלך הסעודה הביאו לרב זיתים יפים וגדולים. אמר אחד האנשים לרב: "כבודו! טעם את הזיתים הללו, הם גדלים כאן. גם כאן יש פירות טובים, לא רק בארץ-ישראל". הזיתים נראו יפים במיוחד. אבל הרב לא טעם מהם, והסביר: אם משתמשים בזיתים הללו כדי להמעיט בכבודה של ארץ-ישראל, לא אכל מהם. כשראה הרב שגלם טעמו מהזיתים ושכחו את טעמם, לקח את הקופסה וראה שכתוב עליה "מיצר בקבוצ יבנה". הבין הרב שאיש מלבדו לא שם לב שהזיתים הללו מיצרים בארץ-ישראל. אמר להם: "אם הזיתים הללו כל כך טעימים, גם אני אטעם מהם". האיש שדבר בשבח הזיתים נראה כמנצח. הנה, גם הרב אוכל מהזיתים של חו"ל... טעם הרב מן הזיתים ואמר: "באמת הם משבחים מאד. לא יכול להיות שזיתים כאלה גדלים בחו"ל. בטוח שהם מארץ-ישראל". אמר לו האיש: "כבוד הרב, גם בחו"ל גדלים דברים טעימים". וכל הצבור הקשיב לשיחה. בקש הרב ממנו שיסתכל על הקופסה ויגיד לו היכן מיצרים הזיתים הללו. האיש הסתכל ואמר: "קבוצ יבנה, ארץ-ישראל". אמר לו הרב: "אם אתה כל כך אוהב זיתים טעימים, בוא לארץ-ישראל. היא מגדלת בשבילה את כל הפירות הטעימים. ממך בשבילה ולמענה. בוא, הארץ מחכה לך!"

סיפור

מטע הארץ תחילה

בחגיגת מטעים בהודו השרון, נתכבד הרב קוק בבטיעה הראשונה. כשקם והלך לנטע התרגש מאד, עיניו זלגו דמעות, ופניו היו כלפיד-אש. כשהגישו לו את המעדר, סרב לקחתו, התכופף וטפל ברגבי-האדמה בידי, כשכלו נתון ברעדת-קדש. אחד המקרבים הרשה לעצמו לשאל את הרב מדוע הוא מתרגש כל-כך, והרב השיב ואמר: "נטיעת פרי בארץ-ישראל, אין זו סתם פעלה חקלאית רגילה, זוהי התדבקות במדותיו של הקב"ה, שאף הוא התעסק במטע הארץ תחלה".

(מועדי הרא"ה)

"אמר ר' שמעון בן לקיש,
אמה זו כגפן נמשלה. כיצד?
זמורות שבה (שיש עליהם פירות מעטים)
אלו בעלי בתים (אנשים שיש בהם מצוות).
אשכולות שבה (שיש בהם פירות רבים)
אלו תלמידי חכמים (שיש בהם תורה).
עלים שבה אלו עמי הארץ (אנשים פשוטים
ותמימים).

קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישרא
(אנשים שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים)
וכלם בגפן אחת. מה הטעם?
יבקשו האשכולות (תלמידי החכמים)
רחמים על העלים (עמי הארץ),
שאלמלא העלים אין האשכולות מתקיימים".
(חולין צ"ב, ע"ב)

אוכלים ענבים או צימוקים.

למה נמשלו ישראל לתמר?
מה תמרה זו אין בה פסלת, אלא:
תמרים לאכילה, לולבים להלל,
חריות לסיכוף... כך הם ישראל -
אין בהם פסלת, אלא:
מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה,
מהם בעלי אגדה, מהם בעלי מצוות,
מהם בעלי צדקות.
(מדרש רבה בראשית מ"א)

מדרש

אמר להם הקדוש-ברוך הוא לישראל: אף על פי שתמצאו אותה
מלאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא הווי זהירין בנטיעות,
שנאמר "ונטעתם כל עץ מאכל". כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות
שנטעו אחרים, אף אתם הוי נטעים לבניכם.
(מדרש תנחומא, קדושים סי' ח).

אוכלים תמר לח או יבש.

"מִפְּנֵי מָה נִמְשְׁלָה תוֹרָה לְתֹאנָה?
שֶׂרֶב הָאֵילָנוֹת, הַזֵּית וְהַגָּפֶן וְהַתְּמָרָה נִלְקָטִין בְּאֶחָד,
וְהַתְּאֵנָה נִלְקָטָה מְעַט מְעַט.
כֹּךְ הַתּוֹרָה, הַיּוֹם לּוֹמֵד מְעַט וּלְמַחֵר הֶרְבֵּה,
לִפְנֵי שְׂאִינָה מִתְלַמֶּדֶת
לֹא בְשָׁנָה וְלֹא בְשָׁתַיִם."

(במדבר רבה יב)

מדרש

מַעֲשֵׂה בְּרִבִּי יוֹנָתָן בֶּן אֶלְעָזָר שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב תַּחַת תְּאֵנָה אַחַת, וְהָיְתָה הַתְּאֵנָה מְלֵאָה תְּאֵנִים יְפוֹת. יָרַד טַל וְהָיוּ הַתְּאֵנִים שׁוֹאֲבוֹת [שׁוֹפְעוֹת] דָּבֶשׁ, וְהָיָה הָרוּחַ מְגַבֵּל [לֵשׁ וּמַעְרָבָבו] בְּעֶפְרָי. בָּאָה עַז אַחַת וְהָיְתָה מְנַסֶּפֶת חֶלֶב בְּדָבֶשׁ, וְקָרָא לַתְּלֻמִּידִים וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וְרֹאוּ דָגְמָא מַעֲיִן הָעוֹלָם הַבָּא, שְׂנֵאֲמַר (יואל, ד'): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עָסִים וְהַגְּבָעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב" (תנחומא קדום, תצוה סי' י).

אוכלים תאנים טריות או יבשות.

"הִנָּצוּ הָרִמּוֹנִים"
אֵלוּ הַתִּינוּקוֹת שְׂיוֹשְׁבִים
וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה
וְיוֹשְׁבִים שׁוֹרוֹת שׁוֹרוֹת
כְּגֶרְעִי רִמּוֹנִים.
 (שיר השירים רבא ו' יז)

"כִּפְלַח הָרִמּוֹן רִקְתָּךְ" (שיר השירים ד' ג') - אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין אֹר שֶׁל גִּיהֶנֶם שׁוֹלֵט בָּהֶן ק"ו (קל וְחֹמֶר) מִמִּזְבַּח הַזֶּהָב. מֵה מִזְבַּח הַזֶּהָב שְׂאִין עָלָיו אֵלָא כְּעֵבִי דִּינִר הַזֶּהָב, עֲמֵד כְּמָה שְׁנִים וְלֹא שְׁלֹטָה בּוֹ אֹר, פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁמַלְאִין מִצְּוֹת כְּרִמּוֹן, עַל אַחַת כְּמָה וְכִמָּה, שְׂנֵאֲמַר "כִּפְלַח הָרִמּוֹן רִקְתָּךְ". אֶפְלוּ רִקְנִין שְׁבִיִּשְׂרָאֵל מְלֵאִין מִצְּוֹת כְּרִמּוֹן (עירובין יט).

אוכלים רימון.

ירקות

לוקחים בוטנים או מיני ירקות ומברכים:

**"בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
בוֹרֵא פְּרֵי הָאָדָמָה"**

על פרי חדש מברכים:

**"בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחֲנוּ
וְקִיָּמֵנו וְהִגִּיעֵנו לְזֶמֶן הַזֶּה"**

*לא ניתן לברך "שהחינו" על אתרוגים כיוון שכבר ברכו עליהם בסוכות.

חתימת הברכה

1. כל האוכל פירות ארץ ישראל משבעת המינים, צריך להזכיר בברכה אחרונה שבחה של ארץ ישראל, וחותרם "על פירותיה" (זיתים, רימונים ותמרים, רובם מגידולי הארץ).
2. האוכל מפירות חו"ל, חותרם בברכה האחרונה "על הפירות". בכל מקרה שיש ספק אם הפירות מהארץ או מחו"ל, יחתום את הברכה "על הפירות" (צימוקים - חלקם מהארץ וחלקם מחו"ל).
3. אם אכל פירות שבעת המינים גם מהארץ וגם מחו"ל, יחתום "על הפירות".
4. ברכת "מעין שלוש" פוסרת גם את פירות העץ שאינם משבעת המינים.
5. על פירות האילן, חוץ מז' מינים ופירות האדמה וירקות ועל כל המשקין ועל דבר שאין גידולו מן הארץ, מברכין אחר אכילתן "בורא נפשות".

חרוב

חֲנוּכֵי הַמַּעֲגָל וְעֵץ הַחֲרוֹב

כַּעַם אֶחָד הָיָה מְהֻלָּךְ בַּדֶּרֶךְ, רָאָה אָדָם אֶחָד שֶׁהוּא נוֹטֵעַ חֲרוֹב.
אָמַר לוֹ: זֶה לְכֻמָּה שָׁנִים טוֹעֵן פְּרוֹת?
אָמַר לוֹ: לְשִׁבְעִים שָׁנָה.
אָמַר לוֹ: כָּלוּם כֵּרִי לָךְ שֶׁתַּחֲיָה שְׁבַעִים שָׁנָה, וְתֹאכַל מִמֶּנּוּ?
אָמַר לוֹ: אֲנִי מַצְאֵתִי אֶת הָעוֹלָם בַּחֲרוֹבִים; כִּשֵּׁם שֶׁנִּטְעוּ אֲבוֹתַי לִי
כֵךְ אֶטֶע אֲנִי לְבְנִי.

אתרוג

מָה הָיָה אוֹתוֹ אֵילָן שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ אָדָם וְחוּהָ? אָמַר ר' אַבָּא: אֶתְרוֹג הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתִרְאָה הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ" (הָעֵץ עֲצָמוֹ וְלֹא רַק הַפֶּרֶי), צֶא וּרְאֵה אִזָּה אֵילָן שֶׁעֲצוֹ נֶאֱכַל כְּפָרְיוֹ? אֵין אֶתָּה מוֹצֵא אֶלָּא אֶתְרוֹג. (ב"ר ט"ו. ח)
כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּרִי עֵץ הָדָר", מְלֻמֵּד שֶׁטַעַם עֲצוֹ וּפְרִיו שְׁוִים. (סוכה ל"ה)

שקד

וְהִנֵּה פֶּרֶחַ מִטָּה אֲהָרָן לְבֵית לֵוִי וַיֵּצֵא פֶּרֶחַ וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים
(במדבר י"ז, כ"ג)

וַיִּגְמַל - מִלְשׁוֹן "וַיִּגְמְלוּ יִשְׁלָם לוֹ". לָמָּה שְׁקָדִים וְלֹא פְּרִי אַחֵר? אֶלָּא כִּשֵּׁם שֶׁשְּׁקָד מְמַהֵר לְהוֹצִיא פְּרוֹת וְיֹתֵר מִשָּׂאֵר פְּרוֹת, כֹּךְ שְׁקָד אֲהָרָן לְהַצִּלָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

תפוח

אָמַר רַבִּי חֲמָא בֶּן רַבִּי חֲנִינָא מֵאִי דְכָתִיב (שיר השירים ב, ג): "כְּתִפוֹחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר" לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתִפּוֹחַ? לוֹמַר לָךְ, מָה תִּפּוֹחַ זֶה פְּרִיו קוֹדֵם לְעָלְיוֹ, כֹּךְ יִשְׂרָאֵל הִקְדִּימוּ בַּעֲשֵׂה לְנִשְׁמָע. (שבת פ"ח, ב)